

ЮРИДИЧНА СУТНІСТЬ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Маланчук Т.В., Юрченко Д.В.
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

У представленій статті розглянуті основні етапи санації підприємства як одного зі шляхів виходу його із процесу банкрутства. За результатами дослідження сформульовано власне бачення та науковий підхід до тлумачення поняття «санація». Особлива увага в дослідженні звернена на функції та принципи санації. Проаналізовано існуючі серед науковців дефініції щодо розуміння сутності поняття «принцип» у підходах до формулювання сучасних принципів санації. Авторами також запропоновано власне бачення мети санації. **Ключові слова:** санація, боржник, неплатоспроможність, банкрутство, принципи санації, мета санації, функції санації.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки, товарно-грошових та договірних відносин спричинив зосередження особливої уваги економістів на економічній стабільності підприємств. Економічна криза може дати поштовх для процесу, при якому підприємство не здатне задовольнити в установлені строки вимоги, що пред'явлені зі сторони кредиторів, та виконати зобов'язання перед бюджетом, тобто процесу банкрутства. У зв'язку з цим актуальним є питання розроблення засобів запобігання банкрутству. Найдієвішим засобом запобігання банкрутству підприємства є санація. Виходячи із зазначеного, виникає необхідність дослідження юридичної сутності та генези поняття «санація підприємства».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти правової природи сутності санації в українській правовій науці досліджували І.М. Зеліско, І.Й. Плікус, О.О. Терещенко, Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка, Т.В. Донченко, В.П. Мартиненко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень правовідносин, що виникають під час здійснення санації підприємства, більшість праць вчених присвячені з'ясуванню її економічного аспекту. Поряд з тим, питання її правової природи залишається малодослідженим

та потребує з'ясування через дослідження мети, основних принципів та функцій санації.

Головною метою цієї роботи є дослідження юридичної сутності поняття «санація», визначення її мети, основних принципів та функцій.

Виклад основного матеріалу. Термін «санація» походить від латинського «sanare» – оздоровлення, видужання. У ст. 28 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», Закон України від 14.05.1992 № 2343–XII, зазначено, що під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення вимог кредиторів, шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та(або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника. Г.О. Роганова наголошує, що санація – це система фінансових заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства, спрямованих на запобігання оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації [1, с. 23].

Згідно з положеннями вищевказаного Закону існує також поняття досудової санації, під якою законодавець розуміє санацію боржника до порушення провадження у справі про банкрутство.

Сутність санації боржника до порушення у справі про банкрутство полягає в системі заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство [2].

На думку І.М. Зеліско, санація – одна з найважливіших ланок економічної політики первинної ланки економіки, за допомогою якої може бути подолана криза, забезпечене економічне зростання та збалансування життєдіяльності окремого підприємства [3, с. 8].

І.Й. Плікус зазначає, що «санація – це система заходів, здійснюваних для запобігання банкрутства промислових, торговельних, банківських монополій, яка може відбуватися злиттям підприємства, яке перебуває на межі банкрутства, з потужнішою компанією; випуском нових акцій або облігацій для мобілізації грошового капіталу; збільшенням банківських кредитів і наданням урядових субсидій; перетворенням короткострокової заборгованості в довгострокову; повною або частковою купівлею державою акцій підприємства, що перебуває на межі банкрутства» [4, с. 71].

О.О. Терещенко вважає, що «санація підприємства – заходи фінансово-економічного характеру, які відбивають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства» [5].

І.А. Бланк із санацією отожднює лише заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються за допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямованих на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації [6, с. 252]. На нашу думку, із цим важко погодитись, оскільки мобілізація внутрішніх фінансових резервів є невід'ємною складовою процесу оздоровлення будь-якого підприємства.

Перед початком аналізу принципів санації, постає необхідність усвідомлення сутності принципів взагалі.

Так, А.М. Колодій зазначає, що поняття «принцип» походить від латинського слова «*principium*» та означає «основні, найголовніші, вихідні положення, засоби, правила, які визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості» [7, с. 43].

Дещо ширше етимологічне та лексичне значення поняттю «принцип» надає В. Даль: наукове чи моральне начало, основа, правило, від якого не відступають, а також основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки, тобто вихідне, основне положення, вихідний пункт, передумова будь-якої теорії, концепції [8].

Враховуючи вищенаведене можна стверджувати, що: по-перше, принцип характеризується як основне, головне правило, яке визначає природу явища; по-друге, як вихідне, основне положення теорії; по-третє, як внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки.

Виходячи з зазначеного, вважаємо, що принципи санації – це вихідні, основоположні засади здійснення відновлення платоспроможності боржника, шляхи і засоби подолання кризових явищ на підприємстві.

Досліджуючи загальні принципи, на яких базується санація підприємства, Н.С. Карвацка в своєму дисертаційному дослідженні виокремлює наступні її принципи: комплексний підхід, інтегрованість у загальну систему управління, гнучкість, адекватність реагування підприємством, компетентність, державний контроль та регулювання, контроль кредиторів, захист прав боржника, строковість, індивідуальний підхід та направленість на результат.

Н.М. Тюріна та Н.С. Карвацка стверджують, що санація ґрунтується на таких принципах: комплексний підхід – сукупність розроблених санаційних заходів має ліквідувати не лише симптоми, а й безпосередні причини дисбалансу організації за рахунок впливу на всі аспекти її діяльності; інтегрованість у загальну систему управління підприємством – активний вплив на всі напрямки діяльності компанії, що й визначає необхідність органічного поєднання програми санації з іншими функціональними системами в рамках загальної системи управління підприємством; гнучкість – постійне коригування програми оздоровлення відповідно до змін навколишнього середовища; адекватність реагування підприємства – вибір адекватної реакції, обґрунтоване застосування форм і методів оздоровлення; компетентність – здійснення управління під час санації (судова санація) господарським керуючим, який має спеціалізацію управління в умовах кризи та ліцензую на відповідну діяльність; державний контроль та регулювання; контроль кредиторів; захист прав боржника – збереження майнових активів боржника за допомогою мораторію на задоволення вимог кредиторів; строковість – регламентація дій відповідно до законодавчих норм; індивідуальний підхід – вибір інструментарію для вирішення існуючих проблем, розробка нестандартних рішень; направленість на довгостроковий результат [9, с. 12–13].

Результати санації можуть бути дуже різноманітними: досягнення або відновлення платоспроможності, ліквідності, конкурентоздатності, прибутковості, виведення з кризи, врегулювання проблеми боргів і фінансового оздоровлення, запобігання банкрутству і ліквідації, попередження банкрутства. Незважаючи на подібність перерахованих цілей, не видається можливим назвати їх ідентичними, бо кожна з них має власні характеристики, відмінні від інших.

Стосовно мети санації, то вона проводиться для виведення підприємства із кризового стану. Як зазначають С. В. Каламбет, Л. М. Твардовська, О. І. Почечун, метою фінансової санації є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу та формування фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру [10].

О.О. Терещенко вказує, що «метою інституту санації у процедурі провадження справи про бан-

крутство є задоволення вимог кредиторів в іншому, ніж це передбачено ліквідаційною процедурою порядку: на основі реалізації плану фінансового оздоровлення боржника», «метою фінансової санації є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення або збереження ліквідності та платоспроможності підприємств, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури обігового капіталу та формування фондів фінансових ресурсів...» [11, с. 49].

На думку С.Г. Дзюби та Я.С. Соболевої, стратегічною метою санації є мобілізація фінансових ресурсів, як для забезпечення «виживання» підприємства, так і для зміцнення його позиції на ринку. Як стверджують науковці, проведення санації підприємства доцільне за таких двох умов: вартість активів об'єкта банкрутства суттєво перевищує розмір його кредиторської заборгованості; неплатоспроможний суб'єкт підприємницької діяльності є стратегічно важливим з точки зору державних інтересів [12, с. 129].

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що метою проведення санації є попередження банкрутства (санація має проводитись в тих випадках, коли є намір зберегти підприємство або як юридичну особу, або як майновий комплекс), відновлення платоспроможності підприємства, спроможність задовольнити в установлені строки вимоги, що пред'явлено зі сторони кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Слід зазначити, що сутність будь-якої категорії розкривається у її функціях. Можна стверджувати, що у правовій науковій літературі наявна незначна кількість наукових досліджень, що присвячені аналізу функцій санації та здійснення їх класифікації. Попри це, заслугове на увагу думка В.П. Мартиненко про те, що дослідження даної проблематики є досить актуальним через те, що санація є комплексною процедурою і об'єднує в собі реструктуризаційні й реорганізаційні заходи в усіх напрямках діяльності суб'єкта господарювання. Науковцем відмічено, що діяльність організації регламентована їх функціями, тобто саме функції будуть визначати методи, які використовуються при санації відповідного напрямку діяльності [13].

На думку Т.В. Донченко, виділення функцій є новим підходом до визначення сутності санації і дозволить удосконалити понятійно-категорійний апарат даної категорії та дозволить більш точно визначити напрямки оздоровлення підприємства. Як стверджує вчена, під функціями санації слід розуміти зміст діяльності, напрям реалізації плану оздоровлення в організації з метою змін відповідних соціально-економічних характеристик суб'єкта господарювання на більш ефективні [14, с. 128].

Поряд з тим, Т.В. Донченко класифікує функції санації залежно від тривалості (стратегічна, тактична, оперативна) та залежно від змісту та напрямку діяльності (фінансово-економічна, організаційно-правова, технічна, виробнича, маркетингова, кадрова) [14].

Окрім того, вчена пропонує функції санації розглядати з позиції макро- і мікрорівні. Так, на мікрорівні Т.В. Донченко виділяє перерозподіль-

ну, попереджувальну (або запобіжну), функцію планування, стимулюючу та контрольну функції [14, с. 128–129].

Слід зазначити, що на особливу увагу заслуговує соціальна функція санації, яка особливо актуальна при санації містоутворюючих підприємств, що визначають соціально значимі напрями розвитку місцевого управління та регіону. Соціальна функція на макрорівні спрямована на протистояння безробіттю, через оздоровлення підприємств і, відповідно, збереження робочих місць.

Здійснивши аналіз поняття санації, Т.В. Донченко виділяє наступні ознаки, що притаманні їй: історичність; плановість; юридичність (правовий характер).

Історичність санації полягає у тому, що вона як категорія склалася історично, має свої специфічні риси зародження в різних країнах, які проявляються й у сучасних умовах.

Плановість санації являє собою її реалізацію на основі затвердженого плану (в судовому або позасудовому порядку).

Юридичність (правовий характер) санації проявляється у регулюванні її дією спеціального закону, проходження в рамках судового провадження (судова санація), можливість спричинення зміни юридично-правового характеру; процедура санації проводиться з урахуванням строків визначених законодавством [14, с. 130].

Висновки і пропозиції. Отже, в результаті роботи на основі дослідження наявних наукових тлумачень поняття «санація», було сформульовано власне бачення та науковий підхід до визначення зазначеного поняття. Так, на нашу думку, санацією є система заходів оздоровчого характеру, які застосовуються до підприємства-боржника з метою його економічного оздоровлення, результатом застосування яких є відновлення платоспроможності підприємства.

Поряд з тим, встановлено, що санацію підприємства розглядають, з одного боку, як процедуру оздоровлення боржника, надання йому фінансової допомоги, а з іншого – як комплекс заходів щодо поліпшення фінансового стану підприємства з метою запобігання його банкрутства та підвищення конкурентоспроможності.

У ході роботи над дослідженням було здійснено аналіз принципів, мети, функцій та ознак санації. В результаті, слід дійти висновку про те, що метою проведення санації є попередження банкрутства (санація має проводитись в тих випадках, коли є намір зберегти підприємство або як юридичну особу, або як майновий комплекс), відновлення платоспроможності підприємства, спроможність задовольнити в установлені строки вимоги, що пред'явлено зі сторони кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Щодо принципів санації, то слід говорити про наступні їх особливості. Так, по-перше, принцип характеризується як основне, головне правило, яке визначає природу явища; по-друге, як вихідне, основне положення теорії; по-третє, як внутрішнє переконання, погляд, що означає норму поведінки. Таким чином, принципи санації – це вихідні, основоположні засади здійснення відновлення платоспроможності боржника, шляхи і засоби подолання кризових явищ на підприємстві.

Список літератури:

1. Термінологічний словник з дисципліни «Фінансова санація та банкрутство підприємств» для студентів економічних спеціальностей / Укл. Г. О. Роганова – Краматорськ: ДДМА, 2004. – 28 с.
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» ВР № 2344–ХІІ від 14 травня 1992 року // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 31, ст. 440.
3. Зеліско І. М. Управління фінансовою санацією підприємства: навчальний посібник / І. М. Зеліско. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2015. – 320 с.
4. Плікус І. Й. Удосконалення механізму управління фінансовою санацією підприємств / І. Й. Плікус, Н. В. Новак, Т. М. Мільчаковська // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. – № 1 (Том 2). – С. 69–77.
5. Терещенко О. О. Управління фінансовою санацією підприємств: навч. посіб. / О. О. Терещенко. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: ЮШУ, 2009. – 552 с.
6. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент / І. А. Бланк. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2002. – 528 с.
7. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація / А. М. Колодій // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 42–46.
8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3 / В. Даль. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 768 с.
9. Тюріна Н. М., Карвацка Н. С. Управління фінансовою санацією підприємства: Підручник. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2008. – 396 с.
10. Каламбет С. В., Твардовська Л. М., Почечун О. І. Державне регулювання процесу банкрутства та санації на підприємстві. – Науковий журнал. Складні системи і процеси. – № 2. – 2011.
11. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004 – 412 с.
12. Дзюба С. Г., Соболева Я. С. Практика проведення санації неплатоспроможних підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 2. – С. 125–135.
13. Мартиненко В. П. Функції санації промислових підприємств / В. П. Мартиненко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. зб. – Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т, 2011. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 87–91.
14. Донченко Т. В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції / Т. В. Донченко // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 3. – С. 124–132.

Маланчук Т.В., Юрченко Д.В.

Учебно-научный институт права
Сумского государственного университета

ЮРИДИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ САНАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены основные положения санации предприятия как одного из путей выхода его из банкротства. По результатам исследования сформулировано собственное видение и научный подход к толкованию понятия «санация». Особое внимание в исследовании обращено на функции и принципы санации. Статья посвящена анализу существующих среди ученых дефиниций к пониманию сущности «принцип», а также исследованы подходы к формулированию современных принципов санации. Авторами также предложено собственное видение цели санации.

Ключевые слова: санация, должник, неплатежеспособность, банкротство, принципы санации, цель санации, функции санации.

Malanchuk T.V., Yurchenko D.V.

Educational-Scientific Institute
of Law of Sumy State University

LEGAL ESSENCE OF THE ENTERPRISE'S SANATION

Summary

The article deals with the main provisions of the sanation of the company as one of the ways to get it out of bankruptcy. The results of the study gives the opportunity to authors to formulate their own vision and scientific approach to the interpretation of the concept of «sanation». Special attention is paid to the functions and principles of sanation. The article is devoted to the analysis of existing definitions among scientists about understanding the essence of «principle», as well as approaches to the formulation of modern principles of sanation. The authors also proposed their own vision of the goal of sanation.

Keywords: sanation, debtor, insolvency, bankruptcy, principles of sanation, purpose of sanation, functions of sanation.